

BUTLLETI

DEL GRUP D'ESTUDIS SITGETANS

Any XIII

Agost 1989

N.º 49

El panteó Vidal i Quadras del cementiri de Sitges

ISABEL COLL I MIRABENT

Quan a finals del segle XVIII es debatia la problemàtica de la insalubritat del cementiri al mateix temps que es considerava la necessitat de prohibir els enterraments a l'interior dels límits urbans (1), ningú no podia imaginar que amb la creació d'un cementiri a extramurs s'originaria una arquitectura funerària extremadament rica, reflex dels gustos artístics de la societat de l'època. La burgesia del segle XIX desitjava que fossin recordades les seves glòries financeres, artístiques, polítiques i militars, i no li era suficient recordar els seus difunts només amb oracions, sinó que volia fer memòria de la seva personalitat, perpetuar el seu record d'una manera pètria, amb el desig que aquell espai esdevingués també el símbol de la seva família.

L'arquitectura funerària, com també l'escultura, estava formada per un amplíssim repertori de fórmules, en les quals és possible distingir diferències fonamentals, com també es pot establir una tipologia d'edificis i de solucions funeràries que evoluciona d'acord amb reglamentacions i modes. Aquest aspecte esdevé ben palès en l'anàlisi dels principals cementiris europeus, els quals han esdevingut magnífics museus a l'aire lliure i llocs essencials per a poder assolir un coneixement complet del segle XIX (2).

El cementiri de Sitges forma part d'un grup important de notables necròpolis catalanes, totes elles mereixedores d'un acurat estudi de conjunt tant pel seu caràcter suggeridor com per la seva categoria escultòrica i arquitectònica. Sobre el cementiri de Sitges s'han publicat algunes notes referents a la seva construcció (3), si bé no s'ha estudiat la seva importància artística (4), que creiem que és d'una categoria notable, com intentarem demostrar a través de diferents treballs.

El cementiri de Sitges

El desenvolupament que a partir de la segona meitat del segle XIX es produeix a la vila de Sitges s'observa no solament en el continu aixecament de nous edificis, sinó també, d'una manera singular, en la necròpolis de la vila. En la primera meitat del segle es va construint l'espai del cementiri, en un procés costós i amb força problemes jurídics. Sembla ser que aquesta construcció finalitzà l'any 1824, notícia que podem treure d'una instància que el batlle Bernat Robert dirigia el 19 de gener del 1854 al governador civil de Barcelona, insistint que acceptés definitivament la ubicació del cementiri allà on ja era construït, perquè la Diputació considerava que era massa a prop de la població: «Sitges, pues, jamás ha considerado que el ce-

menterio, construido en 1824, hubiese podido ser una causa de la enfermedad que reinó el año pasado».

Finalment, el 20 de juliol del 1855, després d'un dictamen fet per l'arquitecte Elies Rogent (6) i de l'acceptació per part de la vila d'acondicionar sanitàriament el cementiri, la Diputació provincial va acceptar definitivament la ubicació de la necròpolis darrere de l'ermita de Sant Sebastià. A partir d'aquesta aprovació, hom podia pensar ja a construir-hi la seva tomba sabent que l'obra tindria un caràcter definitiu. No és estrany doncs, que aquest mateix any es comencin a presentar sollicituds per a aixecar importants panteons que enriquirien l'indret, alhora que honorarien la memòria dels que hi serien enterrats i, possiblement, rendirien també culte a una certa vanitat.

El panteó Vidal i Quadras

Entre els monuments que destaquen en el cementiri de Sitges, trobem dues capelles funeràries que són una clara demostració de la tendència historicista del segle XIX. La primera d'elles, a la qual dediquem aquest estudi, es va construir basant-se en solucions tretes del món clàssic, mentre que l'altra, el panteó Bofill, té elements estilístics tretes del repertori medieval. Ambdues van ser executades en un espai de temps d'uns quinze anys, i mostren que a partir dels anys 1830 hi ha entre la burgesia preferència per l'erecció de capelles funeràries: com que el gust dels que encarreguen les obres es decanta ara per solucions més ostentatòries, això fa que en els nous cementiris s'edifiquin amb profusió capelles-panteons. Aquestes capelles acostumaven a tenir una cambra funerària, en part enterrada, on s'acollien les despulles dels membres de la família.

Aquesta idea, de preferir un panteó familiar a una sepultura individual, fou la que va moure Manuel Vidal i Quadras a construir la capella funerària que hi ha al cementiri de Sitges. Aquest desig respecte a l'enterrament dels seus, l'exposa Manuel Vidal i Quadras en la sollicitud que va enviar el 2 de maig del 1856 al batlle de Sitges, amb la intenció que el municipi li vengui 1.600 pams superficials de terreny, i també que tingui a bé donar-li el permís d'edificar el mausoleu de la manera que manifestava en el plànol que acompanyava la seva sollicitud: «Deseando construir en el cementerio de esta villa un mausoleo para colocar los restos de sus mayores, los de sus hijos, así como los de sus descendientes que quisiesen y dispusiesen fuesen sepultados en él, necesita para la plantificación de dicho monumento con arreglo al perfil que se acompaña, la porción de 1.600 palmos

superficiales de terreno...» (7).

Més tard (8), Manuel Vidal tornaria a sol·licitar la venda de més quantitat de terreny, 400 pams quadrats, amb la finalitat de poder fer una tanca al panteó.

El que fa l'encàrrec, Manuel Vidal i Quadras

Es ben clar que qui fa un encàrrec el condiciona, i encara més si aquest té caràcter fune­rari i es fa per a retre homenatge al record de persones molt pròximes a ell. Per aquest motiu és interessant de fer alguna referència a la personalitat de Manuel Vidal i Quadras, que és qui va fer possible aquesta construcció en el nostre cementiri.

Manuel Vidal i Quadras era fill de Josep Vidal i Robert i de Josepa Quadras i Marcé, tots dos de Sitges. El dia 20 d'abril del 1816 va contraure

Es la mateixa manera de pensar que mouria Manuel Vidal, poc temps després, quan va tornar a Catalunya, a voler cercar un bon lloc on enterrar els seus progenitors i els seus descendents així com ell mateix i la seva mul­ler.

Quan Manuel Vidal i Quadras retornà a Catalunya, va deixar a Cuba per a dirigir els seus negocis familiars, els seus dos fills Manuel i Aleix, i quan l'any 1850 es va liquidar l'establiment que amb el títol de Vidal Germans existia a Cuba, Manuel i Aleix retornaren a Barcelona. Serà aleshores, quan la preocupació del pare es centrarà a fer totes les diligències necessàries per a inhumar les despulles de la seva esposa Anna Ramon. El permís es va aconseguir el 20 de juliol del 1853, i el dia 6 d'octubre del mateix any ja es trobaven dipositades en el cementiri de Sitges, en els nínxols 6 i 7, on hi havia també les restes mortals dels sogres de

Fotografia del panteó Vidal i Quadras en la qual encara es veu la tercera de les làpides, la que representa la tornada.

matrimoni amb Anna Ramon i Marquès, de Torredembarra. El nuvi tenia l'edat de 23 anys i la núvia la de 16, quan es van casar a la ciutat de Maracaibo, on els germans Vidal i Quadras havien arribat l'any 1809 a fi de trobar-se amb el seu pare, que ja hi era. A Maracaibo naixerien tres dels vuit fills que tindria la parella: Josep (1817), Manuel (1818) i Carolina (1820). Mentre que la resta naixeria ja a Santiago de Cuba: Ignasi (1822), Anna (1824), Aleix (1826), Antoni (1827) i Josep (1828). Molts d'aquests fills moriren poc després de néixer o en la seva infantesa. En una edat ja adulta, però encara jove, morí Antoni (9). Per tant, de tota la seva descendència quedaren només els germans Carolina, Aleix i Manuel Vidal i Ramon.

També Anna Ramon va morir en plena joventut, als 28 anys, el dia 29 de setembre del 1828, essent enterrada en el cementiri general de Santa Anna. El seu marit, Manuel Vidal, escriu: «Està enterrada en sepultura propia, que se compró en el paraje más costoso, para ponerle una lápida que recuerde a su familia las virtudes que tuvo tan buena esposa y madre» (10).

la difunta. Poc més tard, quan va morir el setè fill de la parella, Antoni Vidal i Ramon, el 12 de juliol del 1855, fou també enterrat en el mateix indret, fins que quan es va acabar el panteó van ser-hi traslladades les restes de tots ells.

D'acord amb aquests fets és lògic pensar que en la ment de Manuel Vidal i Quadras hi era constantment present el pensament de construir un gran mausoleu.

El panteó, els artífexs i l'estil

A finals del segle XIX, J. Roca i Roca escrivia a «La Vanguardia» amb motiu de la diada dels difunts, que en aquells anys tot bon barceloní tenia l'ambició de posseir dues coses, una bona torre al Putget i un bonic panteó al cementiri (11). Certament, si féssim un inventari de les obres que aleshores s'anaven realitzant a Barcelona, ens adonaríem que la construcció de monuments funerals era cada cop més abundant i que en la majoria dels casos coincidia amb la de la vivenda del que feia l'encàrrec. D'aquesta manera aquest encarregava al mateix

arquitecte i en el mateix moment la vivenda de què havia de gaudir durant la seva vida i aquella en què restaria després de la seva mort.

Aquest fet, amb què ens trobem de manera constant a finals del segle XIX, es compleix també en la construcció d'aquest mausoleu situat del 1856. L'any 1852, Manuel Vidal i Quadras sollicità permís per a remodelar la seva casa dels carrers de Port de n'Alegre i Jafre. És de suposar que en aquest moment ja es parlà del futur panteó del cementiri de Sitges, que segurament que s'hauria realitzat a no ser per la dificultat del trasllat de les restes de la muller, i per la provisionalitat derivada de no tenir encara els permisos definitius per a enterrar, en què es trobava el cementiri.

El mestre d'obres que sollicità la construcció de la vivenda fou Josep Cros i Juliana, fill i nét de mestres d'obres, establert a Sitges. Era el mateix que faria el projecte del panteó de la família. Aquest fet queda comprovat per un document signat pel mateix Josep Cros i datat el 20 de maig del 1859: «... he recibido de D. Manuel Vidal y Quadras, en diferentes partidas, cuatrocientos setenta duros en moneda, a mi satisfacción, que me sirven para completa remuneración de todos los servicios científicos y corporales que le he ministrado, tanto para el mausoleo que he plantificado en el cementerio de la villa de Sitges como para todo lo demás que he hecho después que arreglamos cuentas cuando fabricá su casa en aquella villa...» (12). Així doncs, tal com consta pel mateix monument, el que va idear-lo va ser Josep Cros i Juliana, si bé qui el va portar a terme va ser Alexandre Mariotti, un escultor italià.

L'obra de Cros i Mariotti forma part d'un grup d'obres que procedeixen de l'impuls donat per molts grans artistes (Garnier, Viollet, etc.) a fi de treure l'art funerari del domini exclusiu del marbrista, i cerquen tornar a donar-li la força i el lloc predominant que l'arquitectura funerària havia assolit en altres èpoques.

D'acord amb això, calia cercar l'estil que es considerés més adient per al cas. Josep Cros preferí realitzar el seu encàrrec en un llenguatge neoclàssic, amb el desig, no pas d'imitar un estil arquitectònic determinat, sinó d'aconseguir una obra que destacés per la claredat i equilibri de formes clàssiques. El conjunt, de planta quadrada, mostra un treball pensat, amb un bon sentit de la proporció en les seves formes. S'hi adoptà l'ordre dòric, que sempre respon a un ideal de força, de serietat i de poder, ordre que s'aplicà a les columnes que hi ha a cada costat de la façana, com si fos en un temple *in antis*. Els capitells sobresurten del fust de la columna, de manera semblant als de Delfos o del pòrtic d'Eumene de Pèrgam, per esmentar alguns exemples ben clars i coneguts. Aquesta utilització palesa que es tracta d'un neoclassicisme no subjecte estrictament a les normes clàssiques, sinó que juga amb elles amb llibertat, amb la mateixa llibertat amb què, allunyant-se del costum clàssic, es rebutja la utilització de superfícies llises, i es prefereix, amb criteri neoclàssic, una superfície amb juntes horitzontals molt accentuades. L'eclecticisme en la utilització d'estils en un mateix edifici, tan present en l'arquitectura del segle XIX, es manifesta en aquesta capella en la llanterna, barroca, d'una certa tendència borrominesca, que corona el monument, la qual, si bé treu elegància a l'edifici, equilibra el paganisme de la resta.

Els elements ornamentals pertanyen al repertori clàssic: antefixes a cada dos costats dels frontons, fris amb una cornisa amb oves clàssiques, etc. En el fris s'obre la porta d'entrada,

on Manuel Vidal demanà que s'esculpissin unes lletres que formessin les paraules «Familia Vidal», mentre que en el frontó s'havia d'aplicar quelcom referent al comerç.

Josep Cros no solament es preocupà de dissenyar l'exterior de l'edifici, sinó que també indicà, i d'una manera ben detallada (14), què era el que havia d'anar a l'interior de la capella. Josep Cros féu totes les plantilles que necessitava Mariotti per a realitzar tot el conjunt, que igual com passava amb l'exterior, s'havia d'executar en marbre de Carrara. Va definir clarament les pilastres, els gerros, els diferents ornaments de què constava el conjunt, com també va quedar ben especificat que l'element principal havia de ser una peça de 7 pams d'amplada i 9'40 d'alçada en què, en mig-relleu, es farien els raigs, els núvols i els querubins que envoltarien una creu amb la imatge de Crist crucificat. Se li donava com a màxim de temps per a acabar, el mes d'abril del 1858, i el preu que es pagaria a l'escultor seria de 1.200 duros (15).

Alexandre Mariotti

El dia 8 d'agost del 1856 Manuel Vidal i Quadras pactava amb Alexandre Mariotti, de Carrara, l'execució de la part de marbre del mausoleu que volia aixecar al cementiri de la vila de Sitges. En el contracte es deia que Mariotti s'atendria a les mides i perfils que hi havia en el plànol que se li donava. L'escultor italià executaria la seva feina a Itàlia, i es comprometia a realitzar en marbre negre el sòcol i els graons, i en marbre blanc la resta del panteó, tots dos de bona qualitat, sense taques ni cap altre defecte.

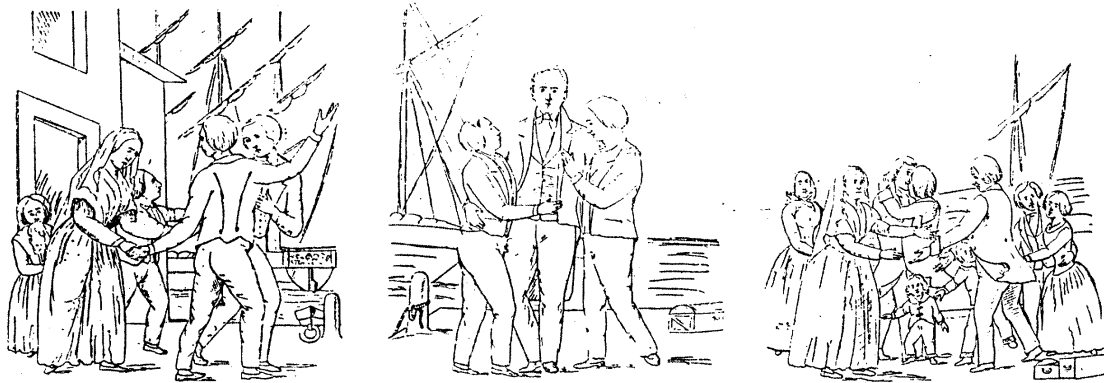
Mariotti es comprometia a tenir cura de l'obra fins el moment en què fos embalada i que es col·loqués en caixes de fusta, ben fortes, per a ser embarcada cap a Barcelona. Totes les despeses des d'Itàlia fins a Catalunya serien pagades per Mariotti, mentre que el trasllat des de Barcelona a Sitges aniria a càrrec de Vidal i Quadras. Vidal i Quadras sollicitava de l'escultor que portés, a càrrec seu, un ajudant per al moment de muntar el panteó en el cementiri, a fi d'ajustar, fer forats i tot el que fos menester per a la perfecta col·locació de totes les peces que havien de formar l'edifici. Mariotti s'obligava a acabar la feina el mes de desembre del 1857, i Manuel Vidal a començar l'obra tan aviat com rebés les peces. El preu total de l'execució del mausoleu fou de 3.300 duros en tres pagaments, 1.500 quan es considerés que l'escultor havia fet una part important de l'obra, 1.000 en el moment del lliurament dels marbres a Barcelona i 800 duros en acabar-se el mausoleu. Posteriorment va rebre 2.050 duros més per l'obra de l'interior de la capella i per alguns treballs complementaris, així com per una bonificació que se li féu quan hagué de retocar unes peces que havien estat calculades malament pel mestre d'obres.

L'extremada meticulositat de Manuel Vidal i Quadras ens permet conèixer les despeses totals del mausoleu, que sumen 8.833'1426 duros fins al novembre del 1859. Dintre d'aquesta suma, hi ha des del pagament del terreny del cementiri fins al de l'encarregat de la màquina del port que descarregà els marbres. També apareixen totes les despeses corresponents a les peces brunyides dels ossaris, les peces de bronze que sostenen les làpides dels nínxols, etc. Entre els operaris que hi treballaren hi trobem els serrallers Nicolau Costa i Josep Basons, com també l'escultor Bartomeu Ferreri.

Els relleus

A les tres cares del panteó que no corresponien a la porta d'entrada, Manuel Vidal volgué que hi haguessin tres làpides on restés constància de tres moments importants per a la vida de la seva família. Amb aquesta finalitat, el dia 11 de setembre del 1856 va escriure a Joan Soler i Cortina, pintor i arquitecte (16), encarregant-li que en cada un d'aquests relleus hi hagués determinada escena que quedaria explicada per unes inscripcions que hi hauria a sota de les làpides. Al cap d'uns dies, el 24 de setembre del 1856, va escriure novament a Joan Soler, dient-li: «Amigo Soler: Lo que deseo se expli-

El divendres 2 de setembre del 1859, després d'haver-se col·locat dins de dues urnes i de dos nínxols del temple del mausoleu les restes dels pares, del fill, de la muller i del cunyat de Manuel Vidal i Quadras, el rector de la vila acompanyat del prevere Fèlix Clarà beneí el temple i la capella. Enguany es compleixen 130 anys d'aquella benedicció, el que acabem de ressenyar, i moltes altres coses que en l'aspecte artístic podríem haver analitzat, demostra que totes les obres ben fetes aconseguïen de mantenir el record d'aquell que es va preocupar de fer-les. Així ho veiem d'una manera ben clara en el monument que va fer edificar Manuel Vidal i Quadras.

Esbós previ de les tres làpides. La primera la sortida de Sitges, la segona la trobada amb el pare a Maracaibo, la tercera la tornada.

que a modo que mejor le parezca es lo siguiente. Primer cuadro: despedida de los hermanos don Manuel y don Alejo Vidal y Quadras de su señora madre doña Josefa y sus dos hermanos José y Magín en Sitges a su salida para Maracaibo en 1809. Segundo cuadro: recibimiento de los hermanos don Manuel y don Alejo Vidal y Quadras por su señor padre, don José, en Maracaibo, en el mismo año 1809. Tercer cuadro: presentación de los hermanos don Manuel y don Alejo Vidal y Quadras, con los cuatro hijos del primero, nombrados Manuel, Carolina, Alejo y Antonio, a sus señores padres y hermano a su regreso de América a Sitges, en 1833».

D'acord amb això, Joan Soler i Cortina féu uns dibuixos preparatoris, que cal suposar que després foren discutits, i passaren a uns altres de definitius, que van ser els que es van convertir en relleus tal com demostra una fotografia realitzada abans de la seva desaparició. El dia 31 de desembre del 1856, Joan Soler i Cortina rebia de Manuel Vidal la quantitat de 141 duros i 7 rals per la feina de fer les plantilles i els motllos de les làpides de les tres façanes de l'exterior del panteó. Manuel Vidal, content amb la feina realitzada, va recompensar l'artista amb 100 duros més, amb els quals pagà també l'ajuda donada per Soler a Josep Cros i Juliana per a fer els dibuixos i plantilles que Mariotti s'havia emportat a Carrara per a la construcció del mausoleu (17).

Aquesta decoració escultòrica es completaria amb quatre figures femenines d'unes dones adolorides, que representarien la tristesa i el dolor per la mort dels que eren enterrats en aquell lloc. Aquest tema, comú a l'arquitectura funerària del segle XIX, era d'inspiració clàssica, si bé en aquell moment l'actitud i l'expressió amb què foren esculpides volia donar testimoni de la creença en la resurrecció cristiana.

(1) El problema de la insalubritat dels cementiris va ser una qüestió molt debatuda en el transcurs del segle XVIII. Les protestes per les seves exhalacions mefítics varen fer que a París es tanqués el cementiri dels Innocents (1780), i a continuació el del carrer de Sant Josep, de Sant Sulpici i el de l'illa de Sant Lluís. Pel que fa l'estat espanyol, Carles III va donar l'any 1787 un reial ordre amb què manava que els cementiris es construïssin a fora de les poblacions i que es suprimissin els de dintre de les muralles. A partir d'aquesta ordre se'n succeïran d'altres des del 1803 al 1840, confirmant la del 1783. No fou gaire fàcil portar-les a terme, perquè hi hagueren tota mena d'entrebancs, especialment per part de l'Església i dels municipis.

(2) Poden ser-ne exemple el museu del Père Lachaise, a París, o també els cementiris de les ciutats italianes, des de Gènova a Nàpols. Pel que fa a Catalunya, podríem esmentar els cementiris de l'Est i del Sud-oest de Barcelona.

(3) Vegi's, A. CARBONELL, J. CASTERAD, J. SABATER, J. VIDAL: *Història del cementiri de Sitges*, «Butlletí del Grup d'Estudis Sitgetans» n.º 29-31 (VIII 84-II-85).

(4) Únicament hi ha treballat Vinyet MONTANER MAS-DEU: *El cementiri de Sitges 1824-1869*. Treball realitzat per a l'assignatura d'art del segle XIX de la Universitat de Barcelona el juny del 1985. En la introducció recull una sèrie de documents referents a la construcció del cementiri i després analitza l'aspecte artístic d'algunes de les seves obres.

(5) Instància del batlle Bernat Robert dirigida al governador civil de Barcelona. (Documentació referent al cementiri de Sitges [s. XVIII-XIX]. Arxiu Històric Municipal de Sitges.)

(6) L'informe d'Elies Rogent és signat el 2 de juny del 1855. En ell aconsellava que «haciendo las pequeñas obras que aconseja el arte y la ciencia, la villa de Sitges conseguirá un modelo acabado de establecimiento de este género; pocas poblaciones habrá en nuestro suelo que reúnan mejores condiciones».

(7) Arxiu de la família Vidal i Quadras (Barcelona), document n.º 1. «Títulos y cuenta con sus comprobantes del importe de este mausoleo que Don Manuel Vidal y Quadras ha hecho construir en el cementerio de esta Villa de Sitges situado cerca de la capilla de San Sebastián, Sitges. 10 de noviembre de 1859».

(8) A. F. V. i Q., document n.º 2.

(9) A. F. V. i Q., documents titulats «Esponsorios», «Nacimientos y bautismos» i «Defunción del séptimo hijo». En

aquest darrer explica la vida del seu fill Antoni.

(10) A. F. V. i Q., document titulat «Desgraciado acontecimiento que ha dado fin a esta prole y matrimonios».

(11) J. ROCA y ROCA. «La Vanguardia», 6 de novembre del 1892, any XII, n.º 3.420, pàg. 1.

(12) A. F. i Q., document n.º 17. Segon resum de tot el que es va gastar en el mausoleu fins el 10-XI-1859. S'assenyalen els 470 duros pagats a J. Cros i Juliana «por todos los trabajos científicos y corporales que como arquitecto encargado de la obra ha ministrado según se explicó en su recibo n.º 17».

(13) En la descripció de com ha de ser el monument, din-

tre del contracte entre Mariotti i Manuel Vidal i Quadras (A. F. V. i Q.).

(14) Vegi's la nota n.º 13.

(15) A. F. V. i Q., document «Explicacion de las medidas y clases de labrados de los mármoles estatuarios de Carrara que se necesitan para la capilla del panteón que está haciendo Dn. Manuel Vidal...».

(16) A. F. V. i Q., «Carta dirigida a Dn. Juan Soler Cortina, en sus manos».

(17) Vegi's la nota n.º 2.

(18) A. F. V. i Q.
